

KEŞFÜ'Z-ZUNÛN

sılları hakkında bilgi vermek gibi yenilikler taşıdığı görülmektedir. *Keşfü'z-zunûn*'da 15.000'e yakın kitap ve risâle, 10.000 kadar da müellif adı geçmekte, 300'ü aşkın ilim dalı hakkında bilgi verilmektedir. Eser, malzemesinin birbirinden çok farklı sahalara ait olması ve başvurulan kaynaklardaki eksiklik ve hataların aynen aktarılması yüzünden bazı aksaklıklar içerse de bunlar hacminin büyüklüğü ve kapsamı karşısında önemsiz kalmaktadır. Kâtip Çelebi'nin kaynakları arasında İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*'i, İbnü'l-Kiftî'nin *İh-bârü'l-ulemâ*'i, Taşköprizâde'nin *Miftâhu's-sa'âde*'si, İbn Haldûn'un *Mukaddime*'si, Sübkî'nin *Tabakât*'i ve İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân*'i başta gelmektedir.

Keşfü'z-zunûn'a çeşitli zamanlarda birçok zeyil yazılmış, muhtevası yeni bilgiler ışığında ikmal edilmeye çalışılmıştır. Başlıca zeyil müellifleri arasında olan Halepli Hüseyin el-Abbâsi en-Nebhânî, Vişnezâde İzzetî Mehmed Efendi, Riyâzîzâde Abdüllatif b. Muhammed Kâtip Çelebi'nin çağdaşlarıdır. Hanîfzâde Tâhir Ahmed Efendi'nin de (ö. 1802) *Âşâr-ı Nev* adında bir zeyil vardır. Esere yazılan en son ve en meşhur zeyil ise Bağdatlı İsmâil Paşa'nın (ö. 1920) *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*'udur.

Keşfü'z-zunûn'un ilk ilmi neşrini Gustav Leberecht Flügel, Latince tercümesiyle birlikte yedi cilt halinde gerçekleştirmiştir (I-II, Leipzig 1835-1837; III-VII, London 1842-1858; tıpkıbasımları Beyrut, ts. [Dâru Sâdir]; Beyrut 1992). Mısır (1274) ve İstanbul'da (1310) aynen basılan eserin diğer ilmi neşri, M. Şerefettin Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge tarafından mevcut yazma ve basma nüshalarla zeyiller gözden geçirilip müellif nüshasıyla kar-

şılaştırılarak yapılmıştır (İstanbul 1941-1943, 1971-1972; tıpkıbasım, Tahran 1387/1967). Hanîfzâde'nin *Âşâr-ı Nev*'i *Keşfü'z-zunûn*'un Flügel neşrinin VI. cildinin sonunda, Riyâzîzâde'nin *Esmâ'ü'l-kütübi'l-mütemmim li-Keşfi'z-zunûn*'u Muhammed Altuncî tarafından Kahire'de (1977), Bağdatlı İsmâil Paşa'nın *İzâhu'l-meknûn*'u ise I. cildi M. Şerefettin Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge, II. cildi Kilisli Rifat Bilge neşri olmak üzere *Keşfü'z-zunûn* ile birlikte İstanbul'da basılmıştır (1945-1947, 1972; tıpkıbasım, Tahran 1387/1967).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I-II; ayrıca bk. Şerefettin Yaltkaya'nın mukaddimesi, I, 7-16; a.m.f., *Mizânü'l-hak: İslâm'da Tenkit ve Tartışma Usûlü* (s. nşr. Süleyman Uludağ – Mustafa Kara), İstanbul 2001, s. 143, 148; İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1119-1125; Orhan Şaik Gökyay, *Kâtip Çelebi: Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara 1982, s. 32-33, 331-383; a.m.f., "Kâtip Çelebi: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri", *Kâtip Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1985, s. 3-90; İsmail Güleç, *Bir Bibliyografik Biyografi Denemesi, Kâtip Çelebi: Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Keşfü'z-Zunûn'u*, İstanbul 1998, s. 35-49.

İLHAN KUTLUER

KEŞİŞ

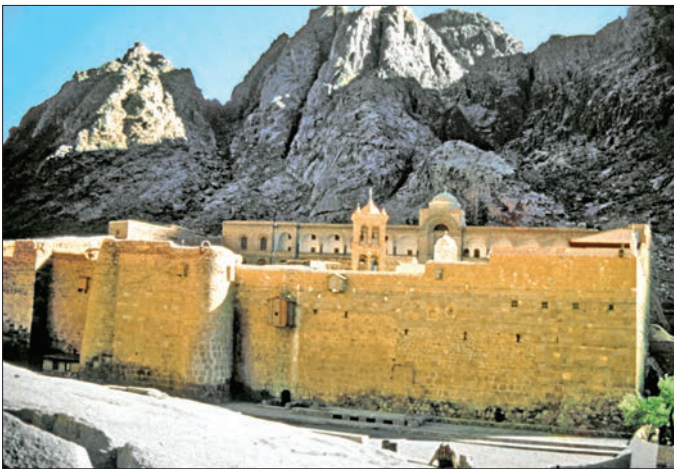
Bazı dinlerde ıssız bir yerde tek başına veya manastırda cemaat halinde münzevi hayat süren zâhidler için kullanılan terim.

Başta Hıristiyanlık ve Budizm olmak üzere birçok dinî gelenekte keşişlik önemli bir yer tutar. Farsça'da hıristiyanların âlim, zâhid ve ileri gelen din adamlarını tanımlamak için kullanılan **keşiş** kelimesinin, Süryânice'de "pîr, şeyh, kâhin" anlamındaki karşılığı **keşîşâ**, Ârâmice'de **keşîşâdır** (Muhammed Hüseyin-i Tebrîzî, *Burhân-ı Kâttî*, III, 1657). Arapça'da bu

kelime **kas** ve **kıssis** ile karşılanmış olup Türkçe'de Farsça kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Arapça'da ayrıca nefis tezkiyesi için manastırda münzevi hayat yaşayan hıristiyan zâhidleri tanımlamak için **râhib** (korkan, çekinen) kelimesi de kullanılmaktadır (*Tâcü'l-arûs*, "rhb" md.). Batı dillerinde keşiş ve keşişlikle ilgili kelimeler (İng. monasticism, monk) "ıssız; yalnız yaşayan" anlamlarındaki Grekçe **monos** kelimesinden türetilmiş, **monasterion** ve **monastikos** manastır keşişliğini, **monakhos** erkek keşişi, **monastria** kadın keşişi ifade etmek üzere kullanılmıştır. Budizm'de erkek ve kadın keşişler ortak olarak keşişlik kurumunu da belirten **sangha** kelimesiyle adlandırılır. Ayrıca erkek keşişlere **upāsakas**, kadın keşişlere **upāsikas** denir.

Hayat tarzı açısından keşişliği iki sınıfta ele almak mümkündür. a) Tek başına çöle, dağa ya da ormana çekilerek hiç kimse ile görüşmeden münzevi hayat yaşamayı tercih edenler (hermits). Bunlar arasında bir direğe, sütuna veya bir ağaç tepesine çıkarak ya da bir hücreye kapana-kürle meşgul olanlar da vardır. Günümüzde fazla yaygın olmayan bu keşişlik türüne daha ziyade Hindu ve Jainist geleneğinde rastlanmaktadır. Ayrıca hıristiyan literatüründe hermitler denilen Aziz Antony gibi gezgin keşişler de bu gruba girer. b) Umumiyetle manastırlarda bir tarikat disiplinine bağlı olarak cemaat hayatı sürdürmeyi ilke edinenler (cenobites). Genelde Hıristiyanlık'taki uygulama için kullanılan "monastisizm" terimi yanında Budizm'deki "sangha" ve Hinduizm'deki "samnyâsin" bu tarz bir keşişliği ifade etmektedir.

Keşişlikte en önemli hususların başında, keşişin sahip olduğu statüye uygun olarak hedeflediği özel amacı gerçekleştirmeye yönelik belirli bir program ve disipline göre yaşaması gelmektedir. Hıristiyanlık'ta Benedictine ve Budizm'de Vinaya kuralları keşişlerin yaşantısını tamamen özel bir dinî hedefe yöneltir. Keşişler bu özel statüye genellikle belirli bir giriş töreniyle adım atarlar. Keşişliğe başlayan kişi ayırt edici bir elbise giyer ve bazan vücuduna özel bir şekil verir (Budist keşişlerin başlarını kazıtmaları ya da hıristiyan keşişlerin İsa'nın başına konulan dikenli tacın temsili olarak başlarının tepe kısmındaki saçlarını kazıtmaları [tonsüre] gibi). Yine keşişliğe başlayan kimse bazan özel birtakım nesnelere taşır. Meselâ Budist keşişler bir asâ ve dilenme taşı taşır-

Mısır'da keşiş hayatının yaşandığı Sinâ yarımadasındaki Katherina Manastırı

ken Jainist keşişler yürüdükleri yolu süpürmek için bir süpürge, buldukları havayı süzmek için burunlarında bir perde ve içtikleri suyu süzmek için bir süzgeç taşırlar.

Açık bir yasaklama olmamasına, hatta Buda gibi manastır keşişliği kurucularının kadınlara keşişlik için izin vermesine rağmen keşişler genelde erkeklerden oluşur. Kadın, kişiyi günaha sevkeden bir varlık olarak kabul edildiği için keşişlerin evlenmesine izin verilmez. Yunanistan'da Athos dağında bulunan manastıra kadınların girmesi yasaktır. Bununla birlikte hem Hıristiyanlık'ta hem Budizm'de kadın keşişler ve kadın manastırları var olmuş, ancak kadınlarla erkeklerin birbirine karışması yasaklanmıştır. Keşişliğin ömür boyu sürmesi esas olmakla beraber farklı geleneklerde geçici olarak keşiş hayatı yaşama gibi uygulamalar da mevcuttur.

Bütün keşişlerin uyması gereken kuralların başında yoksulluk, alçak gönüllülük, bekârlık ve iffet gibi ihtirasları kırma, teslimiyet ve alçak gönüllülüğe teşvik etmeyi amaçlayan hususlar gelir. Keşişlerin mal mülk edinmesi, dünyaya bağlanması hoş karşılanmaz. Manastırda yaşayan keşişler cemaat kurallarına uymak ve bir yol göstericiye itaat etmek zorundadır. Öte yandan sessizlik, meditasyon, tefekkür, dua, oruç ve nefis terbiyesi gibi hususlara riayetle ilgili, uygulayana ve geleneklere göre değişiklik arzeden kurallar da bulunmaktadır.

Sembolizmin keşişlikte önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Birçok âyin ve uygulamada ölüm ve yokluk temaları işlenir. Meditasyonla keşişler melekler, atalar ya da aydınlanmış kişiler âlemiyle temas kurmaya çalışır. İnziva hayatı hem

keşişin kendisinin hem diğer insanların günahları için bir kefarete olarak değerlendirilir. İlimli bir inziva hayatını benimseyen keşişler çoğunluktadır; ancak dünya hayatından tamamiyle uzaklaşarak katı bir inziva hayatı yaşayanlar da vardır.

Keşişlerin cemaat halinde ruhban hayatı sürdürdükleri mekânlar olarak manastırlar inşa edilmiştir. Manastırlarda yaşayan keşişlerin (monk) dinî ve seküler meselelerdeki âmiri "abbot" (baba) adını alan rahiptir, rahibelerin (nun) idarî ve dinî açıdan âmiri de "abbess" denilen başrahibedir. Manastırlarda keşişlerin yeme, içme, dua, meditasyon, uyuma, çalışma gibi faaliyetleri belirli kurallara bağlanmıştır. Çan veya zil sesleri ya da başka işaretler keşişleri uyumlu bir programa yönlendirir. Manastırdaki hayat halktan toplanan yardım ve bağışlarla sürdürülebildiği gibi manastırların kendilerine ait sürekli gelirleri de olmuştur.

Manastırlarda yaşayan keşişler belirli bir disiplin içerisinde kutsal metinleri okuma, kopyalama ve araştırma çalışmalarını da yürütürler. Ayrıca dinî esasların manastır içinde ve dışında öğretilmesi, tebliğ edilmesi işini de üstlenirler. Bu konuda Budist viharaları önemli öğrenme merkezleri olmuştur. Belirli kurallara bağlı olarak keşişler normal halkla da ilişki içerisinde olabilirler. Keşişler inanan insanlara çeşitli dinî hizmetler yanında eğitim, sağlık ve tarım gibi alanlarda da yardımcı olur, inanmayanlara ise tebliğ faaliyetlerinde bulunurlar. Hıristiyan keşişleri, Ortaçağ'dan itibaren birer misyoner olarak Hıristiyanlığın yayılması amacıyla dünyanın en ücra köşelerine kadar her yere gidip faaliyet göstermişlerdir.

Zühde dayalı bir hayat tarzı, mistik düşünce, meditasyon vb. uygulamalar Hıristiyanlık öncesi dönemde, başta çeşitli gnostik gruplar olmak üzere Ortadoğu'nun birçok dinî geleneğinde de mevcut olmakla birlikte Hıristiyanlık'ta keşişliğin III. yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilir. İskenderiyeli Origen (ö. 250) dua, iffet ve sıkı bir dinî hayata önem vermesinden dolayı "monastik teolojinin babası" diye adlandırılmasına rağmen Hıristiyanlık tarihinde münzevi keşişliğin Mısır'da çöle çekilerek zâhidane bir hayatı tercih eden Aziz Antony ile başladığı belirtilir. Manastır hayatına dayalı keşişliğin ise 320 yıllarında yine Mısır'da Pachomius tarafından başlatıldığı ileri sürülür. Keşişlik Mısır'dan Sînâ yarımadasına, Filistin ve Suriye'ye de yayılmıştır. Bu bölgeler müslümanlar tarafından fethedildiğinde de

önemli keşişlik merkezleri olmaya devam etmiştir. Kuzey Mezopotamya'da keşişliğin Pachomius'un talebelerinden Mar Augin tarafından kurulduğu kabul edilir. İzala dağındaki manastır bu bölgede keşişliğin merkezi haline gelmiştir. V. yüzyılın sonlarına doğru yöredeki manastırlarda bekârlık kuralı çiğnenerek erkek ve kadın keşişlerin birbiriyle evlenmeye başlayıp keşişlik kuralları ihlâl edilince bir Nestûrî rahip olan Kâşgarlı Abraham'ın hareketi gibi manastır hayatını düzenleyen kurallara yönelik bazı reform girişimlerinde de bulunulmuştur.

Anadolu'da keşişlik Caesareali Basil (ö. 379) ve kız kardeşi Macrina'nın faaliyetleriyle yaygınlık kazandı. İstanbul ve X. yüzyıldan itibaren Athos dağı birer keşişlik merkezi haline geldi. Keşişler Doğu Avrupa'nın hıristiyanlaştırılmasında aktif rol oynadılar. Böylece Anadolu ve Yunanistan'dan keşişlik Doğu Avrupa ve Rusya'ya yayıldı.

Keşişlik kurumu Batı hıristiyanları arasında IV. yüzyıldan itibaren yayılmaya başladı. Jerome (ö. 420), Roma'daki aristokratlar içinde zühde dayalı hayat tarzını benimseyen gruplar meydana getirdi. IV. yüzyılın sonlarına doğru İtalya, Fransa ve İspanya'da çeşitli keşiş toplulukları oluşmuştu. Batı Hıristiyanlığındaki keşişlik kurumunda, Monte Cassino'da tesis ettiği manastırında keşişlik disipliniyle ilgili bazı kurallar belirleyen Nursialı Benedict'in (ö. 543) ayrı bir yeri vardır. Benedict sonrası dönemde Batı'da keşişlik hızla yayıldı. Papa I. Gregory'nin (ö. 604) bizzat kendisi bir keşişti. Ortaçağ'da birçok kralın keşişleri ve keşişlik teşkilâtını himaye etmesiyle keşişlik önemli bir kurum haline geldi, manastırlar hızla zenginleşti; ancak bunun tesiriyle keşişliğin temel öğretilerinden de uzaklaşmaya başlandı. Bu durum çeşitli reform hareketlerine zemin hazırladı. İlk büyük reform hareketi Anianeli Benedict'e (ö. 821) aittir. Aynı şekilde X. yüzyıldaki Cluny ve XI. yüzyıldaki Cistercianlar hareketi keşişliğin aslına döndürülmesi amacını taşıyordu. Yine XI ve XII. yüzyıllarda Batı keşişliğinde gezgin keşiş vâizliğini tekrar canlandırma yönünde bir dizi atılım gerçekleştirildi. Romuald, Joan Gualbert ve Aziz Bruno gibi kişiler, Benediktinizm'i inzivâya dayalı hayat tarzıyla birleştirmeyi hedefleyen keşiş cemaatleri oluşturdu. XIII ve XIV. yüzyıllarda keşişlik gerilemeye başladı. XVI. yüzyılda Martin Luther ve diğer reformistler bu kuruma bazı eleştiriler yönelttiler. Buna karşı reform hareketleri

X. yüzyılın sonlarında Bizans İmparatoru II. Basileios için hazırlanan *Menologion*'un içindeki bir minyatürde sütun üzerinde keşiş hayatı yaşayan Aziz Simeon Stylites'in tasviri

KEŞİŞ

sırasında keşişlik teşkilâtı yeniden gözden geçirilerek canlandırılmaya çalışıldı. XVIII. yüzyıl Aydınlanma döneminde keşişlik açısından gerileme yeniden başladı. Özellikle Fransız devriminden sonra manastırlar kapatıldı ve yakıldı. XIX ve XX. yüzyıllarda ise keşişlik teşkilâtı tekrar canlanmaya başladı.

Budizm'de keşişlik uygulamasının Buda tarafından başlatıldığı kabul edilir. Geleneksel inanca göre Buda tahtını terkedip münzevi zâhid olarak yaşadı ve etrafında birçok talebe toplandı. Buda sonrası dönemde keşişlik Budizm'in temel kurumu haline geldi; zira keşişler doğru inancın gerçek temsilcisi olarak kabul edildi. Başlangıçta Budist keşişler gezgin zâhid görünümündeydiler. Dilenme bu keşişlerin önemli özelliklerinden biriydi. Buda devrinde gezici keşişler ve yardım toplayıcıların bir araya geldiği bahçeler (aramalar) daha sonra manastır vihara halini aldı; mağaralardan oluşan basit ikamet yerleri de zamanla muhteşem mağara manastırlarına dönüştü, cemaat şeklinde bir arada yaşama yaygınlaştı (keşişlik kavramı ve uygulamaları hakkında İslâm'ın görüşü için bk. RUHBAN).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Hüseyin-i Tebrîzî, *Burhân-ı Kâfi* (nşr. Muhammed Muîn), Tahran 1342 hş., III, 1657; *Tâcû'l-'arûs*, "rhh" md.; E. R. Hardy, "Monasticism", *A Dictionary of Christian Ethics* (ed. J. Macquarrie), London 1967, s. 216-217; M. Southwold, *Buddhism in Life*, Manchester 1983, s. 214-218; P. Harvey, *An Introduction to Buddhism, Teaching, History and Practices*, Cambridge 1990, s. 217-243; A. S. Atiya, *A History of Eastern Christianity*, New York 1991, s. 291-294; *Documents of the Christian Church* (ed. H. Bettenson), Oxford 1992, s. 116-132; O. Zöckler, "Asceticism, Christian", *ERE*, II, 73-80; F. Cabrol, "Monasticism", a.e., VIII, 781-797; A. S. Geden, "Monasticism, Buddhist", a.e., VIII, 797-802; a.m.f., "Monasticism, Hindu", a.e., VIII, 802-805; G. Weckman, "Monasticism, An Overview", *ER*, X, 35-41; M. Colcut, "Monasticism, Buddhist", a.e., X, 41-44; B. McGinn, "Monasticism, Christian", a.e., X, 44-50.

ŞİNASI GÜNDÜZ

el-KEŞKÛL

(الكشكول)

Bahâeddin el-Âmilî'nin

(ö. 1031/1622)

güzel söz, şiir, nükte

ve fıkraları topladığı antolojik eseri.

Farsça'da "dilenci; dilenci çantası, dağırcık, torba" gibi anlamlara gelen keş-kûl kelimesi Arapça'da "mecmua, antoloji" mânasını ifade etmekte olup Âmilî'nin

bu eseriyle özdeşleşmiştir. Telif tarzı itibarıyla Türk edebiyatındaki cönkleri hatırlatan *el-Keşkûl*, müellifin hayatı boyunca okuduğu eserlerde karşılaştığı güzel ve ilginç parçaların düzensiz biçimde bir araya toplanmasıyla meydana gelmiştir. Âmilî, önsözünde gençlik yıllarında yazdığı *el-Mihlât* adlı kitabından sonra güzel ve parlak latifeler, büyüleyici şiirler, etkili öğütler, zarif fıkralar bulduğunu söylemekte, eseri bu kitabın devamı olarak telif ettiğini belirtmektedir. Ayrıca eserini düzeltme ve bölümlere ayırma fırsatı bulamadığını, çalışmasına, *el-Mihlât*'ın ismine uygun olsun diye onun Farsça karşılığı olan *el-Keşkûl* adını verdiğini ve ilkinde zikrettiği hiçbir şeyi burada tekrarlamadığını söylemektedir.

el-Keşkûl'de tefsirle ilgili açıklamalara, hadislere dair bilgilere, Arap grameri, lugatı ve belâgatına dair kısımlara, düşündürücü fıkralara, ilginç hikâye ve kusalara, seçme şiirlere, Hz. Ali, Yunan filozofları, hükümdarlar ve bazı ünlülere ait hikmetli sözlere, vecize ve atasözlerine, gazel, methiye, fahiye ve mersiyele, vasiyet, mektup ve hutbelere, tasavvuf, felsefe ve ahlâka, kelâm, tevhid ve ilâhiyâtâ dair bilgilere, matematik ve matematikle ilgili lugazlara, cebir, geometri ve astronomi gibi müsbet ilimlere dair bahislere, müstehcen fıkra ve şiirlere, bazı meşhur âlimlerin vefat, bazı eserlerin yazılış tarihlerine, Hıristiyanlık'la ilgili konulara, Kur'an'daki kelime ve harf sayısına vb. hususlara dair bilgilere yer verilmiştir. Eseri iki cilt halinde neşreden Tâhir Ahmed ez-Zâvî (Kahire 1380/1961) her iki cildin sonuna koyduğu indekste bu konuları yetmiş iki başlık altında toplamıştır.

Âmilî'nin kendisine ve babasına ait önemli miktarda şiirle birlikte *el-Keşkûl*'de Arap edebiyatında asırlardan beri şöhret bulmuş çok sayıda kaside yer almaktadır. Eserdeki 220 Arap ve 126 İran şairine ait şiirler 5000 beyte ulaşmaktadır (Ömer Ferruh, II, 343). Müellif çeşitli konularda ve özellikle tefsire dair açıklamalarında kendi görüşlerine de yer vermiştir (*el-Keşkûl*, I, 240-241, 272). Beş cilt olarak hazırlanan eserin ciltlerinin başında ve sonunda müellife ait bazı risâleler de yer almaktadır. Tefsire dair açıklamaların birçoğu başta Zemaşşerî'nin *el-Keşşâf*'i ile onun bazı hâşiyelerinden, Fahreddin er-Râzî, Beyzâvî, Nisâbüri, İbn Cerir et-Taberî'nin tefsirlerinden, ansiklopedik bilgilerin çoğu da Safedî'den nakledilmiştir. Arap edebiyatında bu tür

eserlerin en iyi örneklerinden olan kitap, müellifin geniş kültürünü, ince zevkini gösterdiği gibi telif edildiği çağın edebiyat ve kültür seviyesine de ışık tutmaktadır.

Eser ilk defa Tahran'da yayımlanmış (1266), bunu Kahire, Bulak, Beyrut, Tahran, Kum ve Bombay'da yapılan baskılar takip etmiştir. Tahran ve Kum neşirlerinde yer alan bazı Farsça şiirler ve matematikle ilgili kısımlar Kahire, Bulak ve Beyrut baskılarında çıkarılmıştır. Kitabın Libya müftüsü Tâhir Ahmed ez-Zâvî tarafından yapılan neşri en mükemmel olanıdır (I-II, Kahire 1380/1961). Bunun sonunda (II, 429-502), Bulak baskısında (1288) olduğu gibi Âmilî'nin *Vesiletü'l-fevz ve'l-emân fi medhi şâhibi'z-zamân* adlı kasideine Şeyh Ahmed el-Menîni'nin 1151'de (1738-39) yaptığı şerh de yer almaktadır.

el-Keşkûl adıyla telif edilen ilk eser, İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'ye (ö. 726/1325; Haydar el-Abdelî ya da İbnü'l-Mü'mer'e) nisbet edilen, Ehl-i sünnet-Şîa ihtilâfına dair *el-Keşkûl fi mâ cerâ 'alâ (li-) âli'r-Resûl'dür* (Necf 1372). Ancak edebî ve antolojik nitelikte ilk eser Âmilî'nin *el-Keşkûl*'üdür. Daha sonra *el-Keşkûl* veya *Mecmû'a Keşküliyye* adıyla değişik konulardaki derlemeleri içeren doksana yakın eser kaleme alınmıştır. Bunların çoğu İranlı Şii yazarlara aittir (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XVIII, 70-83; XX, 99-101). Zeynüddin Muhammed b. Hasan el-Âmilî'nin *Ravzatü'l-havâtîr ve nüzhetü'n-nevâzîr*'i (*İzâhu'l-meknûn*, I, 594), Şeyh Ali Hâzin'in *Müddetü'l-umûr*'u, Muhammed b. Ali el-Bahrânî'nin *Câmi'u's-şetât*'ı (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XVIII, 79) ve İbn Ufûr el-Bahrânî'nin *Enîsü'l-müsâfir ve celîsü'l-hâzîr*'i (a.g.e., XVIII, 81) bunlardan bazılarıdır. İbrâhim b. Ali el-Âmilî el-Kef'amî'nin (ö. 905/1500) kaleme aldığı *Mecmû'u'l-ğarâ'ib ve Mevzû'u'r-reğâ'ib* adlı eser de (a.g.e., XX, 56) *el-Keşkûl* tarzındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bahâeddin el-Âmilî, *el-Keşkûl* (nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî), Kahire 1380/1961, I-II; a.m.f., *Hürmetü zebâ'ihi Ehli'l-kitâb* (nşr. Züheyr el-A'racî), Beyrut 1410/1990, neşreden giriş, s. 37, 38-39; Hür el-Âmilî, *Emelü'l-âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Bağdad 1385/1965, I, 156; II, 85, 251, 337; Serkis, *Mu'cem*, II, 1263; *İzâhu'l-meknûn*, I, 594; Brockelmann, *GAL*, II, 415; *Suppl.*, II, 596; Abdülmeccid el-Hür, *Me'âlimü'l-edebî'l-Âmilî*, Beyrut 1402/1982, s. 282-283; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 346-347; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşâni'î'ş-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, XVIII, 70-83; XX, 56, 99-101, 232-233; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-edebî'l-Arabî fi'l-'aşri'l-ha-*